

EMBERI SZINJÁTÉK.

Regény.

ZOLTÁN most eszmélt rá, miféle család az övé. Az amerikai bátyja: a különc, ahogy a másik kettő hívta, szorgalmasan küldte a negyedévi dollárokat, ez volt az apja legbiztosabb jövedelme. Ez a bátyja legalább magán tartotta a titokzatosság Sigfried-csuklyáját, Zoltán találgathatta, hogy milyen. Minden esetre zárkózott, szigorú férfi, dacos és tüzes, mint a kovakő. Istenem, már harmincöt éves, az apja lehetne, S ügygondolt rá, mint lelki rokonára, ki tudja, talán ez a bátyja megértené őt. Zoltánt meghatották a haszontalan cselekedetek s mi volt nagyobb haszontalanság, mint finom dollárokat küldözgetni át az óceánon egy apának, aki még csak meg sem köszönheti. Nem annyi ez, mint magába az óceánba lökni? Gyulának legalább ez volt a véleménye.

Ép az ebédnél ültek, amikor jön a kihordó asszony, a jóféle Ágner Mári, akiről az a hír, hogy a postán gyülesező ifjúság közkincese s átad egy vevényt Boda-papnak.

— Amerikából, mondja s hunyorít, mint aki ismeri a családok gyengéjét.

De Gyula az apjára meredt, zöld arcát hirtelen vörösség szaladta körül (Zoltán szinte látta, amint a halántékán a két szín találkozik), fölugrott s végeérhetetlen hahotába pattant.

— Az a marha, kiáltotta, az oldalát szorította s az egész testivel mutatta, hogy mennyire mulat. Az a marha még mindig küldi a pénzt.

S az emberi gyarlóságok fölötti kárörömében a diványra huppant, lerántotta a csipketerítőt s a falnak támasztott fényképeket, az apa alig tudta a családfelei tekintély látszatát helyreállítani.

— Mi van ezen nevetni való? — kérdezte vörösen s a szeme sarkával Zoltánra mutatott.

Ezt a szempillantást azonban csak Zoltán fogta föl s ő is ráhajolt a levesére s azt gondolta: mi vagyok én, gyerek? Talán nem tudom, min röhög az a pimasz.

S ez a jelző nem túlozott, ha Zoltán a testvérbátyjára akasztotta. Gyula pimasz volt. E nyári pimaszsága például abban állt, hogy miután az állásából kitették, hazajött, hogy föleszi a szüleit. Ezt nem is titkolta, sőt hangsúlyozta, hogy ő már csak ilyen ember, sajnálja, hogy nem lett kegyesrendi barát, de aki kora gyermekkorában olyan csalódáson esik át, mint ő, attól ne várják, hogy a nyakába vetett hurkot rózsafüzérnek

nézi. Ő nem idealista, sőt! Gyula deterministának vallotta magát s ez volt a legnagyobb pimaszsága.

— Te eltátod a szádát, öcskös, hogy ilyen istenkáromló bátyád van — fordult bánatos fölénnyel Zoltánhoz — de egyszer még megérsz engem is. Ebből a családból még nem került ki rendes ember. Bűn az, hogy én nem is erőlködöm?

Zoltán azonban azt gondolta, hogy az ő bűne az a két deci spriccer, amelyre Kracsunékhoz át-átszalad s az a fecskendő, amellyel a fehérneműjét összepecsételi, úgy hogy az anyja nem győzi tisztítani. Az a két deci persze sokat beszélhetne, talpalatlan két deci az, amelybe alulról pumpálják a fél litert; a fecskendő azonban hallgatag s a családtagok sanda szemmel kerülgetik, szinte makacsul nem veszik észre, noha Gyula ugyancsak kitette, szinte várta az első megmukkanást, mikor vághatja a szemükbe, igenis, ez is, no irtózzatok tőlem. Gyula mindenáron sátánsággá szeretne volna fújni kiseded disznóságait, de Zoltán nem hitt ebben a sátánságban. Neki Gyula a pimasz maradt s kerülte, mint a ragályt.

Feritől azonban félt. Nemcsak ő félt, de az egész falu: az apja, anyja, de még a principálisa is. Május óta az adóügyi jegyző címet hordta s ott basáskodott a községházán. Elvégezte a tanfolyamot, az emberek szerették volna be nem választani, de ki mert ellene szólni? Az adóügyi jegyzőség új hivatal volt s Feri kijelentette, hogy az övé lesz. S az emberek ismerték a volt segédjegyzőjüket, olyan az, mint a malomkő, amit Toldi elhajított. A legszívesebben kórházba dugták volna, de amikor nem ment, belenyugodtak: jól van, legyen adóügyi jegyző, csak a szegény főjegyzőt sajnálták, akinek két Boda közt kell szorongani a községházán.

Ez az adóügyi jegyző most itt élt a szüleinél, odaadott az anyjának havi harminc koronát s ezen a jogon olyan fekete arccal járt föl-le, mint egy temetés-kocsi. Nem tért ki senkinek, még az apjának sem. A fizetése száztíz korona volt s a megmaradt nyolcvanát az enyingi takarékbába tette, mert nőszülni akart. A Kracsun kocsmáros lányát veszi el: így határozott. Ez a házasság azonban még korántsem volt res facta. Kracsun Róza a nagykorúság küszöbén álló Brunhilda termetű lány volt s a kiskorúakat szerette, a húsz év körüli ifjakat, amilyen a félig-prepa tanítócska is, akit a boldogult tanítókisasszony helyébe raktak a kisiskolások fölé. Ferinek azonban csakis Róza felelt meg, talán mert csak benne érzett elegendő fizikai ellenállást az ő szerelmi ostromával szemben. S mindenkit elmart a kocsmá körül, a tanítócskába belekötött és megpofozta, még a paraszt legényektől is féltette Rózát. Már a házasemberek sem mertek a borozóba menni, kinn az ákácok alatt vagy a kuglizóban pityizáltak vagy áthúzódtak a Singerhez, ahol nem kellett Feritől tartaniok.

— Az adóügyi jegyző az én adóm — motyogta a nagyhasú Kracsun, aki az akasztófahumor nótafája volt s szidta a lányát, hogy mért nem

mond már igent. — Vagy téged fojt meg vagy engem. Inkább téged, mint engem.

De Róza hajthatatlan volt s a kihordónéval leveleket küldött a tanítónak. A levelek fölött vagy egy virágkoszorú, vagy két csokolózó galamb, vagy két egymásba pihentetett kéz jelezte a rendíthetetlen szerelmet s így kezdődtek: édes kis pofikám, vagy aranyos, egyetlen kicsim. A kihordóné persze nem azért vállalt állást a póstán, hogy safe depot legyen s így néha Feri is dühösebben ért haza este, mint ahogy reggel elment, amikor a haragját kialudta.

Egy ilyen alkalommal Zoltán is beleszaladt a tenyerébe. Maga se tudta hogyan, a pofon piros szőlőlevele ott égett a képén; talán csak a gyufára mondta; tudom is én, hol van. Zoltánban egy nap alatt feneketlen bosszútervvé dagadt a pofon. Nem azért kerülgette az apai házban s a sonki gimnázumban, hogy most csapjon rá a «férfikor» küszöbén. De másnap valami különös történt, úgy hogy Zoltán is megbocsátotta Ferinek a maga pofonvert-voltát s elengedte a bosszút, amelyet különben sem tudott végrehajtani.

A temetőben töltötték a délutánt. Hazatérőben Alfréd a kapuig kísérté őt s egy komisz szofizmat kiáltott utána búcsúzóul, hogy a lélek végre is szó s az ember azt érti rajt, amit akar. Zoltán a sötét elsőszobába vette magát s dühös volt, hogy mért nem felelt meg neki. Azt kellett volna mondania, hogy Behr Alfréd is szó s az ember azt érti rajt, amit akar, de minden épeszű ember tudja, mit értsen rajta. Mindig ilyenkor jut eszembe nekem is a trompf, morogta s kinyúlt, hogy a diványsarkába vesse magát. De lába és a divány közt valami kemény feküdt s ez a kemény egyenletesen és makacsul rángatózott. Borzadva ugrott az ablakhoz, félrerántotta a függönyt, Feri feküdt a padlón, az izmai kínosan hullámoztak, a szájában egy csepp véres nyál s tompa fekete haja merev szemébe csapzott.

Zoltán kirohant a szobából, hogy segítségért kiált, de egyedül volt otthon, az anyja tojásért szaladt Gulyásékhoz. Az első kiáltása belegyökerezte a konyha téglájába s várta, hogy mit felel a csönd. Belülről valami mocorgás-félét, néhány botorkáló lépést hallott. Most már nem mert orvosért szaladni, megszegényítőnek érezte a bátyja előbbi helyzetét, megfojtaná, ha orvost hozna a nyakára, ha csak el is mondaná.

Lámpagyújtáskor Feri a diványsarkában feküdt s elesett fejfelé horkolt. A divány előtt gyanus tócsa. Bodané azt hitte, részeg. Ez is iszik, sóhajtotta, végignyújtotta a diványon s ott hagyta éjszakára is.

Feri másnap a rendesnél is morózusabban ébredt, a tekintetébe egy sugárnyi gyanakvás vegyült. Egy szót se szólt, de úgy járt, mint akin otromba tréfát követtek el. Maga se tudja mit, de jaj neki, ha rájön.

Zoltán másnap ezt kérdezte Behrtől:

— Te Alfréd, volt egy lakótársam, így és így találtam a szobánkban. S elmondta előző esti tapasztalatait.

Alfréd mosolygott.

— Te persze azt hiszed, hogy az ördög szállta meg. Az a fiú epilepsziás volt. Ki kellett volna nyitnod az ablakot s vízszintesen fektetni, hogy össze ne törje magát.

— Úgy is vízszintesen feküdt, felelt Zoltán.

— Az más — nyugodott meg Alfrédben az elsősegély kézi könyve. S elmondta, hogy Hannibál és Napoleon is epilepsziások voltak. Különben Dosztojevszkij is, vannak tudósok, akik a regényeiben is kimutatják az epilepsziát. Olvastad a Bűn és bűnhődést?

Zoltán nem olvasta, de nem is akarta olvasni, ha egy epilepsziás írta.

— Bizonyosan degenerált családból származott a barátod, fejtegette tovább Alfréd. Degenerált családokban gyakori az epilepszia.

Zoltánt ezen a délután nem lehetett világgép vitákba rántani. Nézte a fák hézagos lombján átszűrte eget s forgatta ezt a különös új szót: degenerált, degenerált. Bizony, elég degenerált a családjuk. Gyula a pimasz, Feri az epilepsziás s a harmadik bátyja, aki csak küldi, küldi a pénzt, mintha az óceánba dobná. Azt se tudja, megkapják-e, csak föladjá. Ez is degenerált. S hirtelen világossággal látta az anyját, amint föl-alá jár a tűzhely és a konyhaasztal közt, olykor egész fölölegesen s a szemében nem a tűzhely és nem a konyhaasztal tükrözik, hanem egész távoli dolgok, multbeliek vagy jövőbeliek, ki tudja. Ha megszólítja, mintha visszazökkenne valahonnét. Honnét? Most sikoltott csak belé egész szörnyűségében az édesanyja, mint papír, amelyen váratlanul világol föl az írás. Ez is degenerált. Az apja, az elcsapott pap, az is degenerált. Micsoda Noé-bárcája az ő családjuk: minden nyomor, minden betegség együtt van benne. S miféle pokoli szót talált ki ez a Behr? Olyan mint a sülyesztő, egy egész világot el lehet sülyeszteni vele. Eszébe jutott a bűn, amivel az apját vádolták s ennek a borzalmas megvilágosodásnak a visszaeső fényében ez az ocsmányság is valószínűvé vált.

— Rettenetes, kiáltotta és felugrott a sírról, amelynek a behorpadt oldalán úgy feküdt, mint fűpárnás hölcsőben. Rettenetes, kiáltotta s ez a kiáltás kettévágta Behr fejtegetéseit, ketté a sárga rigó füttyét, ketté a fejük felett sutyorgó lombokat. Az egész világ megrepedt s a repedésen át Feri tompa-komor szemével tekintett be a kétségbeesés.

Alfréd érdeklődve állt föl, a barátjához sietett s részvétkendőzte boncnok-érdeklődéssel fogta meg Zoltán karját. Mi bajod? Zoltán úgy érezte, hogy a világ másik végiről hozta vissza ez a «mi-bajod». Körülnézett, őt is elérte a roham, mint Ferit? De nem, az egész egy pillanatig tartott, mozdulatában felismerte a kiáltás előtti mozdulat folytatását.

— Rettenetes előérzetem van — motyogta s megindult hazafelé.

Alfréd meg volt győződve, hogy a barátja hallucinált. Csendes tisztelettel lépkedett mellette. Tisztelte azokat a lelkijelenségeket, amelyekre maga képtelen volt. Ebbe a tiszteletbe vegyült némi meg-

vetés is: okos ember nem hallucinál, de csak annál mélyebb tisztelet volt. Zoltán sokkal érdekesebb fiú, mint eleinte hitte. Már hirtelen felülkerekedéseit is megbocsátotta. Az ilyen beteg ember sokszor bámulatos agyvillanásokra képes. Persze csak villanásokra, legfőlebb villámokra. Behr esze azonban villanyvilágítás, egyenletes és használható.

— Okvetlen el kell olvasnod Raszkolnyikovot, jegyezte meg, sok tekintetben hasonlít rád. Különben az is gyilkolt, akár Princip. De azért ne ijedj meg, rokonszenves fiú. S már nem találta olyan csodálatosnak, hogy Zoltán a farnádi kocsúton Princip pártjára állt. Ó, Alfréd most már az egész Zoltán-szövevényt kibogozta s örült, hogy sikerült neki.

A vacsora hangulata a szokottnál is nyomottabb volt. Már nem a konyhában ettek, mint Zoltán idejében. Feri terített asztalt és szalvétát követelt a harminc koronájáért s most odaszúfolódtak a hátsó szoba kis asztala köré. A nagy ágyak, a Zoltánnak beállított lóca, melyet Boda János kölcsönzött a présházból, összeszorították a családot, a lámpa sem fért el az ételek közt, odaállították az asztalfő mögé a «sublódra», úgy hogy az oldalról megvilágított asztalra éles árnyékok nyultak, középujt az apa hosszú sávja, két oldalról Feri, Gyula s az anya, amint az ő nagy árnyékába rohannak, csak Zoltán tényérját fődte az asztalvég sötétsége.

Feriben még reggeli szokatlan ébredése motoszkált, a tényérjába ütötte a szemét s ez mindenki beszélő kedvét befagyasztotta. A tojasos galuska pedig szétvándorolt a tényérokba s Gyula szájában cinizmussá keseredett.

— Ennek a galuskának csúszdát kell építeni, mondta.

De Feri fölívágta a fejét.

— Elég csúszdát épít neked a Singer, amire nem volt mit válaszolni.

Az apa ép arra akart gondolni, hogy bizony más öregséget, más családot érdemelt volna s csámcsogó szája fölött már megrázkódott a félbajusz, amikor hallják, hogy a konyhaajtón kopogtatás nélkül belép valaki, végigmotoz a fal mellett, ledönti a tisztelendő úrbotját, az ajtó sötétségiben egy sűrűbb sötétség jelenik meg s a szoba hirtelen csöndje felé rekedten bomlik a Boda János hangja:

— A Monarchia ultimátumot küldött Szerbiának s odadobja az asztalra a délutáni Estet.

Csakugyan: szóról-szóra igaz s nem olyan ultimátum, amit el szokás fogadni.

Feri tért először magához.

— Úgy kell a kutyáknak. Spódium gyárba a csontjukkal! Bár én öröhlhetném lisztte az utolsót is.

Ferinek voltak ilyen mondásai. Az ember nevetetett volna rajtuk, ha nem az ő harapós szájaszélén marjulnak ki. Így az egész folyamat valószínűvé vált. Az ember látta Ferit, amint az utolsó szerb hullából

kicsontozott állkapcsokat és embercsontokat egy középkori kőmalomba önti s vad vigyorral megroppantja. Boda János komoly arcába azonban szörnyű lehetőségek vetették sárga árnyékukat.

— De egy modern háború, az borzasztó lehet.

— Bizony, az cifra farsang — sátánkodott Gyula. Egy gépfegyver egy perc alatt négyszáz golyót lő ki s a gépfegyver csak olyan, mint a csúzli a vadászpuska mellett. A legjobb az lesz, ha repülőgépekről fogják felgyujtani egymás városait.

— De hát szabad ezt az emberekre hozni? — sopánkodott Boda János.

Ez az ember, akinek olyan merev háta volt, mint a szobornak, most előrecsuklott, mintha a háború anygala ütötte volna le a fél-szárnyával.

— Eh, mit kishitüsködtök — fakadt ki Boda-pap is. Forduljon föl minden, keveredjék föl az emberiség. A megromlott vér legyen tályoggá mindenki testén. Ez a háború mossa le a világ felgyült piszkát — s úgy nézett a közelgő özönvér elé, mint segítségére siető igazolásba.

— Én nem magamért mondom, fogta csendesebbre Boda János és a feleségére meg a kocsisukra gondolt. Én szívesen elmegyek, de borzasztó elgondolni, hogy az egész országban, talán az egész világon kiverik a férfiakat az asszonyaik mellől s kiterelik a földekre, egymást ölni.

— Micsoda beszéd ez! — pattant föl Feri. Egészséges paraszt-ember hogy eshet ilyen érzélgősségbe. Ez a koszos kis Szerbia odaállt a nagy Monarchia talpa alá. Minek állt oda? Kértük mi rá? Ő lássa, ha eltapossák.

S az egész ember egy sötét talppá vált, érzett rajta, milyen gyönyörűség lesz a nyomorult Szerbiát eltaposnia.

Zoltán ott ült az asztal végén s szeretete volna még egyszer összehívni az összes államférfiakat: lássuk csak, igaza van-e Magyarországnak. Zoltán szívesen odaengedte volna akár az egész Hódost az isaszegi csatába, de vajjon olyan igazságos ügy-e ez a mostani, mint a negyvennyolcas. A trónörököst megölték, de gonoszságból ölték-e meg? Szeretett volna valami jó ürügyet találni, érvet, amely elszabadította volna a szeretetét, hogy úgy kísérhette volna Magyarországot a nagy világomlásba, mint az emberi igazságért síkraszállt ifjú daliát, mondjuk a juhászlegényt a Zölddisznó elé. Hogy imádta volna ezt a Magyarországot, talán elszökött volna harcolni érte, mint a «Korhadtt fakeszettek» gyerekhősei. De Principe gondolt. Kinek lett volna kedve a Monarchiáért ölni meg Belgrádban egy szerb főherceget? S ha nem is vallotta be, szívesebben lett volna szerb, mint magyar. Milyen gyönyörűség a nagy talp ellen szegülni. De így, ha a Monarchia a talp! Különben is Zoltán még a Monarchiát sem ismerte el, ő még az emigráció Turinját hordta a szíve körül. Hogy ismerje el ezt a háborút, amelyben Magyarország a császári talpra vont bakancs, jó erős, szeges bakancs, ahogy

Feri dührohamából is kitünt. Így tündött Zoltán, Bodané azonban nem is tündött, csak szétnézett az asztal körül, még közelebb tőlt a szemeiben a bútorokat az asztalhoz, még összébb hajtotta a fejeket az asztal fölött, hogy az egész egy tyúkaljnnyi csirke legyen az ő némaságának a szárnya alatt. S amikor mind együtt voltak a tekintetében, túlemlte szemét a falakon, s anélkül, hogy tudomására jutott volna, a tengerentúli fiát hívta a szíve.

Az a hatalmas talp azonban, amelyet Zoltán annyira igrigelt a Feri-megfenyítette Szerbiától, néhány nap mulva Magyarország fölött is megjelent s úgy hívták : az orosz. Zoltán úgy örült ennek a százötvenmilliósról, mintha Damjanich vörössipkáját nyomták volna a fejébe.

— Az orosz zsarnokság ellen öröm harcolni — mondta Alfrédnek, de Alfréd fontos képpel járt föl-alá.

— Nagy hatalom, kimeríthetetlen hatalom, Vilmos irlalmazzon nekünk !

Zoltán azonban nem örült Vilmos császárnak. Jobb lett volna, ha a francia köztársaság a szövetségeseink. Olvasott a kilencvenkettős honvédelem rongyos hőseiről s a francia hadsereg neki a szabadság védelmére fölkeltek serege maradt. Zoltán csak az ilyen hadseregben bízott s fitymálva hallgatta, miket regél Alfréd a németek vasfegyelméről.

— Egy német katona olyan, mint a gép : ki van számítva, hányat lép egy óra alatt s azt lelépi, akármi állja útját. Összetörök, de nem áll meg.

— A franciák sem álltak meg — tüzeskedett Zoltán —, de nem azért, mert fölhúzták őket, hanem mert igazuk volt.

— Igazság, igazság — bosszankodott Alfréd —, az igazság az ágyúk csövében van.

S valóban a németek igazságának sem Lüttich, sem Namur igazsága nem állhattak ellen. Az ujságok elfoglalt belga városok neveit hozták s a faluból legényekkel teli szekerek vitték szét a négy világtáj felé a nótát. Ezek a legények korántsem voltak olyan jókedvűek, mint a füleiket hegyező lovak hihették. A mozgósítási parancs úgy esett beléjük, mint szörnyű kő, amely most ott lóg a szívük helyén s jól meg kell keményíteniök magukat, hogy le ne szakadjon. S amíg a pitvarajtó mögött a szüleiket ölelgették, el-elritták magukat s a szertartászerű «sose búsuljon nyanya» itt is, ott is hosszú vonításba csuklott. De az udvaron már keményeket léptek, az utcán összeakaszkodtak egy szomszéd legénnyel : s egymásnak mutatták, milyen hősök ők, úgy mentek a község házára, ahol huszasával álltak a guillotine-kordévá fölcsapott parasztszekerek. A legények a szekér oldalára ültek, összevetették a lábukat s kikurjintották magukból a búcsú-kupicát. A házasemberek azonban nem kurjintottak, sőt a szekerekre is kihozták a pitvar könnyeit. Ott gornyadoztak a káráló legények közt s arcukon maradt

a kisleányuk arca. S ahogy teltek a napok, egyre több volt a házasember s egyre kevesebb a legény. Lassan egész elcsendesedtek a kocsik s némán vitték a sok bajuszos embert. Az ember azt hihette, hogy az elnémult kocsik az utolsó nótát is kihordták a faluból.

Zoltán körül is meghiggadt az élet. Ferit nem lehetett visszatartani. Jegyzőség ide, jegyzőség oda, ő katona akar lenni. S noha annakidején a szíve miatt kiszuperálták, fölcsapott önkéntesnek s szidta, aki nem követte. Az emberek most még kevésbé helyezeltek neki, mint előbb, de szólni is még kevésbé mertek. Ki látott ilyet? Elmegyünk, ha kell, de odaerőszakoskodni?

— Nem normálisok azok a Bodák, egy se, jelentette ki apa-Horváth Sándor s Róza is igazat adott neki. De azért megígérte, hogy háború után Ferié lesz.

— Karácsonyra —, mondta a búcsúzó Feri és elkapta s szájonmarta a lányt.

Szegény Bodáné csak sóhajtozott és nem tudta, mit kezdjen a sóhajlásával. De Boda büszke volt a fiára, a dэрék ember már nem tudta az egészet látni, leragadt a részletek mellé, s ez a katonának fölcsapó fia könnyekig indította. Gyula azonban megint elvörösödött s a halántékán megint ott kanyargott a vörös-zöld határvonal.

— A marha, hogy ezek milyen marhák mind —, ordította s ő is elment, mert tartalékos zászlós volt s el kellett mennie, Boda Jánossal egyszerre rukkolt be. De megnyugtatta az anyját:

— Engem ne féltsen, nyanyuka, az ilyen szétrágott ember védi a lyukas bőrét. Nem megyek oda, ahol a kitüntetést osztják.

S ezt el is lehetett hinni neki. Zoltán azonban egyik bátyjára sem volt büszke, sem a háborúspártira, sem a defetistára. Ebben az egész háborúban nincs valami rendjén. Még az a szerencse, hogy az orosz kancsuka ellenünk van.

Egy vasárnap délután aztán Horváth Laci is megérkezett s vele a háború valósága. Zoltán eddig is látta az állomásra menő katonákat s tudta, hogy egy gépfegyverben négyszáz halál várja az elkattintást, de mindez olyan messzi, álomszerű volt, annyira betűn át szűrődött ebbe az elcsendesedett mezőföldi faluba, hogy Zoltán számára inkább kínos, hosszú némaság volt a háború, mintha a támadt csönd lett volna az igazibb lelke. Horváth Lacival azonban egy darabka háborús élmény szakadt ide.

Laciékat a háború Velencében érte. A tanár úr pakkolt, még aznap este hajóra ültek s Triesztből fél napi késéssel érkeztek Pestre. Az emberek fűrtökben lógtak a kocsikon. Olasz, horvát, német, vend és magyar beszéd versenyezve tett kérdőjelet a jövőre elé. Idehaza bevonulási parancs várta az apját. Pedig a tanár úr elmúlt már negyvenkét éves, de honfi önértetből nem mondott le a tisztí rangjáról s most be kellett vonulnia. Laci anyja azonban bizakodott, hogy a népfölkelőket nem viszik ki az országból, a tanár úr is csak hidat fog őrizni. Az álló-

másokon is fönn kell tartani a rendet vagy mi. S hogy ő is részt vegyen a honleányi munkában, önkéntes ápolónőnek jelentkezett, a kórházzá alakult Múcsarnokban kötözgette az első sebesülteket. De egy délben sürgöny jön: «Azonnal gyertek, indulásra készen, Jóska.»

— Hova indulnak ezek — horkant föl a tanárné —, hisz a népfölkelőket nem viszik ki az országból — s egy óra múlva vonaton ültek.

De a vonat-út Tatabányáig kilenc óra hosszat tartott, éjfél felé értek a városba. A katonák elmentek.

— A népfölkelők is?

— Azok is.

— Az lehetetlen, a népfölkelőket nem szabad kivinni az országból —, mondta a tanárné s belevetette magát a szállodai ágyba és sirt, a haját tépte és átkozta a sorsát, hogy milyen szerencsétlen ő.

De a poloskák nem vettek tudomást a háborúról s előbujtak az ágy repedéseiből. A mamuka hol a poloskákat ölte, hol a tanár urat szidta, hogy mért nem mondott le a tiszti rangjáról. Holtfáradtan érkeztek haza. Azóta a tanárné táborig lapokat ír és ápol. Ápol s táborig lapokat ír. Egyik táborig lapon mindenért a férjét okolja, a másikon fogadkozik, hogy hű hitvese lesz. A kórházban pedig rettenetes esetek vannak. Egy katona Szabács alól csak a törzsit s a fállábát hozta vissza. Egy másik merevgörcsöt kapott, az rettenetes betegség, az illetőnek minden izma összehúzódott, a mamuka mellette állt az utolsó percig. A katona eszénél volt, a lélekzete állt el, úgy halt meg. Laci különben nagyon aggódik az osztrák-magyar hadseregért. Az egész világ ellenünk van, s a törzstisztjeink agyalágyultak. Magyarországnak különben is mindegy. Ha győzünk, a németek esznek meg, ha veszünk, földarabolnak.

Ezt a mondatot Laci a mamájától hallotta, aki az ura német-tiszteletét szenvedélyes német-gyűlölettel ellensúlyozta. S Laci drukker-pesszimizmusa kapva-kapott ezen a sanyarú vígaszon. Ez a pesszimizmus a réaliskolában ragadt rá, ahol minden félelmi osztályzó előtt biztosra vette a szabadkézi rajzból a kettést. A kettés elkerülhetetlen, ő már látta is beírva, nehogy valaki jobbat várjon tőle. A háborúval is úgy volt, mint a szabadkézi rajzzal. Ha apa-Horváth Sándor a véleményét kérte, ő bezárkózott: a háborút máris elvesztettük s a mamája mondása ép arra volt jó, hogy ezért a vereségért némiképp megvigasztalja magát. Közben azonban époly szívósan hitt a szövetségesek győzelmében, ahogy a szabadkézi jelesben is hitt. Lehetetlen, hogy az a párt veszítsen, amelyiken ő van. Ő az osztály sakkbajnokságát is megnyerte, pedig nem is jó sakkozó, de a drukkolás olyan hősiességgé fokozta a reménytelenségét, hogy ha az Osztrák-Magyar monarchia törzstisztjei csak egy tizedannyi kétségbeeséssel csiholnák stratégiai készséggé katonaiskolai emlékeiket, nem kellene hátrafelé csoportosítaniok győzelmek hadosztályaikat.

Zoltán azonban nem látta át azt a bonyolult lelki ellenmondást,

amely szegény Monarchiát a Laci dilemmájába pottyantotta. Vagy labanc-békó vagy földarabolás: igen, ez olyan vagy-vagy volt, amely fölött meghasadhat az ember szíve. S amióta rájött, hogy az apja vén fecsegő s családja degenerált, Zoltán szívének a pusztai homok tikkadásával kellett valami, amiért rajonghasson. S hol találhatott szánandóbbat, szeretetre érdemesebbet ennél a derék, balek Magyarországnál, aki háborút vív azért, hogy német gyarmat lehessen s ha nem lesz gyarmat, szétesik, mint földre ejtett cseréptányér.

Ijedten tette föl a kérdést: mit vesznek el tőlünk, ha veszünk. Behr kéjes sátánkodással csonkította meg az iskolában tanult karély-Magyarországot: leharapta belőle Horvátországot, Erdélyt s az Északnyugati felvidéket. Ő olvasta az ujságban, hogy az ántánt ezt akarja. Az ujság az ántánt háborodottságát bizonyította ezzel a tervvel, de Behr berajzolta a térképbe a határvonalakat s ami megmaradt: igazán olyan volt, mint egy három felől kirágott sajt. Szegény Északkeleti felvidék úgy lógott ezen a Magyarországon, mint üszkös bőrlebeny a seb szélén.

— Szerencsére a németek Páris előtt állnak, — jelentette ki Alfréd, aki maga is hitt a szövetségesek győzelmében, csak a Mephistopóz állította térképe apostolául. Ő nem idegenkedett a német fennhatóságtól, inkább egy rendezett tartomány, mint egy összevissza szabad állam. Laci azonban, mint varjú a maga kárát, egyre az «elvesztjüket» hangoztatta, noha a játékos izgatottságával tolta előre térképein a Páris felé rohanó hadosztályokat.

De míg Alfréd és Laci pontról-pontra dolgozták föl a Höfer jelentéseket, s Horváthék gáderkorlátján óriás térképeket teregettek ki, amelyen mindenféle színű zászlók jelezték a front kanyargó vonalát, Zoltán a lényegnél maradt: Magyarországnak mindenhogyan rossz, Magyarország mindenhogyan elveszett. Voltakép nem látta egész pontosan ezt a mindenhogyan: még nagyon újonc volt a világpolitikában, de a szíve, martirum felé vonzódo ösztönösséggel, szinte kívánta, hogy így legyen. Nem mintha nem szerette volna Magyarországot, hanem épen, mert nagyon szerette. Ő csak a nyomorultakat szeret-hette nagyon.

Korán kelt és bebarangolta a határt. Fölfedezett egy dombok közé szorult, nádas szegélyű tavat: Vaskapunak hívták, némi nagyzással. Itt várta be a napfelkeltét. A tó rézvörös és lila hullámokat kavart a csendesen kiúszó vadrucák körül. A parti itató bivalynyomai-ból békák ugrottak elnyúlt testtel a fölgyűrűző sekélyesbe. Zoltánt el-elkapták a partszéli nyárfák, s utánuk hajolt a nádas ingó bunkóinak, de akkor egy hang visszacibálta: most Magyarországról fogsz gondolkozni s folytatta a Vaskapuhoz vívő dülőút gondolatmenetét.

Egy hajnalon fönn ült a tó fölötti dombon, a szomszéd kukoricás szélén kölyöknyuszik falták a harmatos füvet s Zoltánnak hirtelen ez jutott eszébe: És ha el is veszti a háborút, ez még nem az ő háborújuk,

ez a mai felnőttek háborúja. Lesz egy jövődő harc, amikor az ország akkorácska lesz, mint Behr fölrajzolta, de az igazság szétcsap innét a Kárpátokig.

Olyan láthatárnyító volt ez a gondolat, Zoltán megremegett tőle, mint egykor a Zölddisznó labirintja előtt. A másik háború, ismételte magának s fölugrott, mert millió végigfutni való gondolatot érzett e fölfedező szavak mögött. Boldog szédülést érzett, de ugyanakkor ellenállást is, mintha édes, de tilalmas dolgokra akarná adni a fejét. Az álom örvénye nyílt meg előtte, az álomé, amelyet Szákszorszép csókja sem pecsételhetett le mindörökké. Annyi új nedv és inger csörtetett a szervezetében, csak egy pillanat kellett hozzá, hogy ez a sok vad ifjúság egy mélységes-mély tölcserben szakadjon kísértéssé. Nem ez a háború, a másik háború. Ez majdnem olyan volt, mint nem ez a világ: a más-világ. Zoltán reszketve tiporta a harmatcsillogtató füvet. Hogyne, ez Damjanich sipkája volt! Hallucináló füleibe belezúgott az új éposz. A fiatal Vörösmarty foganhatta így Zalán futását.

De a tó fölött durrant valami, a két dombpart visszadurrant s lenn a Horváthék öreg Spagátja esett a zuhanó vadkacsa után. Előrerakott lábaival rohamosan kotorta a vizet, tátott száját nyaka előre nyújtásával tartotta a vízszinén, egész öreg lelke teli volt a partról felújráló aporttal, amely keményen hangzott, mintha ultimátum lett volna: vagy elhozod, vagy mérgezni való férges dög vagy: válassz, amely még Spagát elaggott tizenkét évét is megremegettette. Az ifjú Sándor pusztította ott az apja töltenyeit. A két Sándor versenyzett már s a mult karácsonyi hajtóvadásaton a fiú lőtt több nyulat.

Zoltánt megdermesztette a lövés. A kirepült gondolat megállt, az éposz lehalványult a lelkéről, valamin szégyenkezett, de maga se tudta, min. A nappali álom nem kaphatta el kiszemeltjét.

Ezen a délelőttön Zoltán nem gondolkozott Magyarországról. Ő maga erőlködött, hogy a nyárfákra és a békákra figyeljen. Milyen is a nyárfák termése, kérdezte magától. Csodálatos, hogy ezt nem tudom. Vajjon hány percig bírja ki egy béka a víz alatt? De ezeket csak a lelke kérgével gondolta, ahol a szavakba fűzött gondolatok teremnek. Befelé, mentül beljebb, annál inkább, nagy izgatott boldogság feszengett. Mint mikor egy nő elárulja a szerelmet s mi nem vesszük észre. Nem vehetjük észre, hisz a barátunk felesége, de azért arcátlanul örülünk, mert azt tehetnők vele, ami jól esik.

Laciék felé kanyarodott haza. A Laci tarka zászlói ma különösen hevesen mocorogtak. A keletporoszországi zászlók elhagyták régi lyukaikat s hatalmas félkörben hajoltak a Mazuri-tavak köré. Laci arca tüzelt. Ez mégis az «egyes» fölmenő szára volt. Talán mégis megnyerjük a háborút, mindenesetre nem szabad elbízunk magunkat, de ez a nagy győzelem jó jel s apa-Horváth Sándor is megtanulta a Hindenburg nevet.

Zoltán hallgatta a tavakba fojtott orosz hadsereg történetét:

ágyúk, foglyok, több ember, mint Veszprém megye lakossága. Úgy érezte, hogy a Mazuri-tavak sok-sok Vaskapu egymás mellett s látta a dombokról leszorított útegeket, a nádásban bukdácsoló kozákokat s mindezt a zsenialitás fortélyá érte el. Egyetlen sikoly, egyetlen hazafájó apai szorongás nem jutott el hozzá. A gyerekkor kegyetlen, a költők és történetírók kegyetlensége ez, akik Trójában és a cannaei csatában csak az események külső nagyszerűségét látják s elfeledik a hetvenezer haláltusát. S a hajnali éposz újra föl villámlott benne. Az elveszett Magyarország, a másik háború s a Mazuri-csata még a tudat alatt összegubancolódtak s mint kész hősköltemény buktak föl alóla. Nem, ezt nem bírta tovább, otthagya Behrt, aki a német hatalmat ünnepelte, Lacit, aki már áttörte a vilnai várgyűrűt s a Pripjáti-mocsarakba szorította a galíciai orosz sereget s rohant haza, hogy a dívány sarkába vesse magát s Damjanich-Hindenburggá nyújtózzon, aki új Mazuri-csatában emeli föl a megalázott Magyarországot. A háború elveszett, morogta maga elé, de egy tizenhétéves fiú . . . És senki sem állíthatta meg képzelete fölviharzó Aeneisét.

Sajnos, az iskola is nekibuzdult, hogy ő tüzön-vizen át megtartja az évnnyitót. Zoltán fonott kosara új gimnázium felé indította Feri elnyűtt ruháit. Ferinek úgy sincs szüksége civilruhára, a győri gyakorlóterén hűtik a harci kedvét. Valószínűleg nem soká: háborúban gyorsabban fog az újonc esze, hat hét alatt tanulja meg, amit békében három év alatt. A moly enné meg itthon a pecsétés ruháit, így meg Kácsa szabó összeszedte őket vállban s Zoltán hosszú nadrágban indulhatott neki új kollégiumának. A ládi főgimnázium ugyan három átszállásnyira esett Hodostól, de Boda-pap minden fián át összekapott egy gimnáziummal, Feriért Csurgóval és Bonyháddal, Gyuláért Pápával, már csak a ládi református iskola maradt, Zoltánnak azt kellett kipróbálnia. Ott szállásadót se kell keresni, ellakik az internátusban s a konviktuson még kedvezményt is kaphat. Húzódjön össze a gyerek, az amerikai pénzpatak eldugult s Feri megköveteli, hogy ha már a rossz ruháit el is pusztítják, a fizetését takarékbá tegyék.

A ládi kollégium azonban sehogysem hitte el, hogy ez is tanév, mint a többi s ez is kávéskanalanként porciózza a tudomány keserű orvosságát. A háborúnak decemberre vége, mi értelme addig tanítani. A tanárok fele a harctéren, a gyerekek esze a háborún, kár erőltetni a dolgot. Majd ha aláírták a békét! Addig tessék-lássék bemegyünk az órákra, föladjuk a leckét, de nem követelünk lehetetlent.

Az igazgató ugyan az évmegnyitóban kidörögte, hogy a ti frontotok itt van az iskolapadban s elvárom, hogy kétszeres erővel harcoljatok, de ez csak beszéd s mindenki tudta, mit tartson róla. Tagadhatatlan, hogy az igazgató igazi puritán. Nem szégyelte, hogy parasztsorból gyúrte föl magát, sőt minden felszólalásába belevonta, szinte például állította Oláh igazgató urat, aki itt fölszolgálóskodott az iskola konviktusán s mégis a kollégium igazgatója lett. S míg a hajdan felhordott

tányérokat idézte, rögösre törte a szót, noha simán is tudott beszélni, de igazi demokrata volt, aki vasgolyóként dobta a mondatait s mindenik után hatalmasat nyögött. Ő volt az az ideális követelmény, amelyetől a tanároknak el kellett távolodniok.

S a tanár urak ugyancsak messze esett almaként sandítottak a pedagógiai igény almafájára. Egyik a vénségét kímélte, a másik nyugtalankodott, hogy őt is elkapja a nagy húsdaráló. Huszonhat-huszonhét órát kellett tartaniok, ki bírja azt tudóvel. A történelem-tanár, akinek kilencvenkilós polgárnyugalma sértett álmélkodással hőkkent a felfordult világba, úgy segített magán, hogy felolvastatta a másnapi leckét s ha mégse csöngettek, újra felolvastatta. Mit beszéljek nekik a peloponneszosi háborúról, amikor a Marne mellett egy óra alatt több vér folyt el, mint az egész vacak syracusai vérfürdőben? A klasszika-filológia tanára, akit a nyugdíjaztatási kérvény kiskapujából rántott vissza a tanárhány, megpróbált valamiféle hidat kovácsolni tananyag és aktualitás közt: a görög kis államok versenyében a modern világ-birodalmak összeütközése vetődik előre, mondta, de ez is csak puff volt a semmiben. Ügyefogyott minden tudomány az ágyúk nyelv-zavarában, annál inkább, mert szegény Gerencsér legidősebb fia Lublin alatt maradt s most ő tarthatja a menyét.

Csak Frölich, a fiatal matematika tanár ugrott neki a háborúnak, mint állhatatos kutya a kerékküllőnek. A számok és a számokban tükröződő igazságok fölötté állnak az emberek vérfürdőinek, mondta, de Frölich «dinis» volt s októberben őt is besorozták, ott marsolt szegény az abszolút igazságaival az iskola előtt s a fiúk lekiabáltak: nézzétek az ápluszbét. Ezek a kárörvendő kiáltások a tanári szobába is beszivárogtak, de az osztályfőnökök légmentesen elzárták a puritán igazgató fenytő szigora elől.

— Nem lehet az ifjúságtól rossz néven venni, mondta a gömbölyű fejű, piros Hubay-tata, aki katolikus papból ugrott át református tanárnak s három lánnyal bizonyította be alapos áttérését s szaktanárhoz illő természetrajongását.

S az ifjúság élt vele, hogy semmit sem lehetett tőle rossz néven venni. Belementek a tanárok háború-izsonnyal kendőzött szabatálásába s az «ifjúság lelkét is megrázza a háború» mentsége mögött fesztelenül járták kamaszkoruk vitustáncát. Zoltán, aki ott lakott az internátusban, nem vette észre, hogy a zürzavar kívülről hatolt volna ebbe a kamaszkaptárba. Ezek a fiúk annyit sem törődtek a Höfer jelentéseivel, mint a kisváros ebzárlati hirdetményével. A nagy galíciai visszavonulásokból s az aranyelováci katasztrófából egy érdekelte őket: lesz-e szénvakáció? Volt, akinek a bátyja esett el. Egy nap dörgölte a szemét, másnap már «serclit» kunyerált s harmadnapra az estéli titkos tanácskozásokhoz is odatartotta fülét, pedig ezek igazán nem a gyász tisztító hatását fejtegették.

Zoltánt eleinte megdöbentették ezek az esték, amelyek úgy

burjánzottak föl körülötte, mint mérgesgőzű bozót. Maguk a nyolcadikos szobafőnökök ugratták a kisebbeket, akik aztán minden szamárságot összehárijánoskodtak, önvédelemből inkább, mert annyi becsületük volt, amennyit ezen a téren maguk alá kapartak. Zoltán nézte az összehajolt, nekivörösödött fejeket: sutyorogtak s időnként felröhögtek, erőltették a röhögést, csakhogy lássék, mennyire tudják, mi a röhögnivaló. Minél férfibb volt valaki, annál jelentősebben röhögött. Zoltán belátta, hogy kortársait egy dolog érdekelte s az nem az ő «másik háborúja volt.

Trágár képek keringtek szobáról-szobára s ezeket Zoltánnak is fel kellett emelnie. Mint légy a falat, az esti pletykák bemászták a kisvárost s mindenkit bepöködték. Egy asszony s egy lány sem maradt tisztán, legkevésbé az internátus-igazgató Hubay három lánya, akiknek a töltött galamb begyére úgy sandítottak föl az utcán lesütött szemmel elsomfordáló diákok, mint Murillo szegényei a Jézuska zsemlyéire, de este a pislogó gázláng valószínűtlenségében mindenféle mocskot rájuk kentek volna, mint aki az elérhetetlen vesz aljas elégtételt. Volt ebben valami fojtott-állati s Zoltánnak Jóskára kellett gondolnia s a fürtelemre, amelyet megbetegedése előtt már nem is leplezett. Megpróbált elgubózni, odahúzódott az ágya szélére, a latin szöszedetét nézte s iparkodott nem figyelni. De maga a szobafőnök ütötte föl a füzetet.

— Mi az, te talán zárdába vonulsz? Itt ne finnyáskodj, mert velem gyűlik meg a bajod.

Ez a Kozák Lala nagy húsos kölök volt, a vállától a feje csúcsáig egy egyenes vonalat lehetett húzni s az volt a nyaka. Szép kis nyak volt s egyre jobban felnőtt a tarkójára, mert Lala birkózott és bokszolt. Meg is ártott neki a birkózás, az ezredorvos nagybátyja legalább is hasznavehetetlennek találta a szívbillentyűit az őszi sorozáson. Ez a Lala húsz éves volt s a tanárokat is fölényes jóindulattal kezelte. Kőbe veri a fejét, aki kikezd vele. Különben is minek szemérmeskedjen? Hogy a hatodikos Ács Feri rávigyorgassa előreálló sárga fogait s mirtuszkoszorút és bérmafátylat aggasson a csúf képére, aminek a láttán még Gelbert Pista, ez a kis tökmag is olyan fékezhetetlen hihihit sikkantott ki cingár torkán, hogy az ember nem tudta, füttyölt-e vagy nevetett. Zoltán megadta magát, köhögött, amikor röhögni kellett s a képeket is magánál tartotta, csak ép nem nézte meg.

S erre az engedékenységre megvolt a jó oka. Mint állapotos asszony, akinek oka van titkát rejtegetni, ő is társulékonyan mutatkozott. csakhogy elterelje a figyelmet e társas álarc mögött zajló, egyéni életéről. Mért ne? Egy kis álnokság árán az álmai országsorompóját védte meg. Ha elzárkózik, ki tudja, hány résen, jelen, mozdulaton át kémlelnek belé. Földülják ködkastélyát, beköpdösik a lebegő termeket. Így figyelme igen kis hányadát csigaházzá vonta maga köré: előzékenykedett és nem botránkozott, alkalomadtán egy tilos cigarettát is elszítt s Lala azt mondta Ács Ferinek:

— Ez a Zoltán jó fiú, csak kicsit mulya.

S Zoltánnak ennyi is elég volt, hogy nyugodtan lejárhasson a Séd mellé.

Ez a Séd egyike volt a vidék sokféle sédjeinek, legfőlebb még keskenyebb, mint a többi, ott folydogált az internátus-kert alján. A Séden át lehetett ugorni, de egy nagy, moszatos kő is ott állhatatoskodott a közepén, a gyengébbek kedvéért. A Séden túl néhány görbe szilva próbált termőfa lenni. Amíg csak egy elfanyalodott, összetöpörödött szemecske is bujdosott a göcsörtös ágak közt, a fiúk mind a Séd partján ismerkedtek a therapeuo-aoristosával, de szeptember végére, amikorra beért a gyümölcs, tehát a szilva is elfogyott, visszahúzódtak az udvarra, ahol legalább kisaslenghették magukból a kivételeket.

Mint fölélte legelőkre a szegényebb öszvér-szamaras néptörzs, úgy ereszkedett le Zoltán a vénasszonyok nyarának ezeken az ökörnnyálat is aranyfonállá csillogtató délutánjain a Séden-túlra. Eleinte a szilvafák alatt sétált, de oda át-átkiabáltak a fiúk. Akkor kilépett a kerítésen. A kerítésen túl vége is volt a városnak. Amerre szem ellát, kukorica és szántás, csak nagymessze a sokezer éve kihalt tűzhányó behorpadt kalapformája. Ezen a kukoricaszélen ütött ő tanyát. Ledobta a könyvet a dőrfogta fűre s megindult föl-le, nem tovább, mint amíg a kerítés eltakarta, úgyhogy csakhamar gyalogutat taposott a puha földbe. Az ilyen «jó fiú, de kicsit mulyát» az embertársai elfelejtik, mint a tizedes tört végére írt nullát s ha valakinek eszébe ötlük: «Ott bifláz a Séden túl. Nehezen fog a feje s szégyeli, hogy hangosan mondja a leckét».

Ez a vád úgy ragadt rá, hogy Ács Ferinek gyanússá vált az eltűnése. Ki tudja, mit csinál ez a kerítés tövén s kileste a résen át. De Zoltán csak föl-lebandukolt, olykor-olykor megrándult a szája s egy-egy félmondat suttyant ki az ajkai résén.

— Bifláz, újságolta Ács Feri s attól fogva senki sem érdeklődött Zoltán palánktövi sétái iránt.

Zoltán azonban égföld távolságra járt a biflázástól. Ha tanult, csak azért tanult, hogy ne nagyon szuttyongassák. A békéjét váltotta a tanulással is, mint a pikáns ábrák továbbításával, ahogy némelyik költő még foghúzásra is vetemedik, csakhogy a családja elnézze az esti versíró örületét! Nem is eresztett gyökeret az eszébe a lecke. Olyan volt a készültsége, mint a gyerekek kertje, akik letört gallyakat tűznek a földbe fa helyett. Amíg a tanár ránézett, zöld volt, de óra után úgy húzkodta ki az eszéből az Ovidius-sorokat, mint rossz álmunkban a meglazult fogainkat. Egy dolog nőtt mélyre benne, de az aztán millió rosttal és gyökérrel s az a «másik háború» volt.

Zoltán eleinte még küzdött a meseálmódó szenvedélye ellen, legalább is kendőzte mint kezdő alkoholista, aki hol hülés ellen, hol sós ételre issza a bort. Neki nem az álombeli kinyujtózás kell, a világért sem. Egész komoly dolog ez, ő a jövőre készül. A háborút elvesztettük,

a Monarchia széthullott, Magyarország koldus köztársaság, de legalább köztársaság s hatalmas cseh, oláh, szerb királyságok szorongatják mindenfelől. Ebben a hadseregben hadnagyoskodik a fiatal Damjanich-Hindenburg Zoltán. Egy hadgyakorlaton azonban egyetlen szakaszával egy egész zászlóaljat törbe csal s előléptetik. Kitűnő ötletei vannak ennek a Damjanich-Hindenburgnak, most például az iskolás diákok hadosztályát akarja megszervezni. Meg is engedik neki s ő lesz a hadosztály vezérkari kapitánya. Kitör a nagy háború. Északon a cseh, délen a szerb tör be, a hadseregek fölvonulnak, de ehol: az oláhok is ránkrontanak, akár a bulgár háborúban. Most mutassa meg a fiatalok hadosztálya, mit tud. Zoltán Szatmárnémetiből startol. Nagybányánál megver egy román hadsereget, páncélautókon rohan végig a Szamos völgyén s a Királyhágón áthúzódó oláh derékhad hátába kerül. Ez majdnem akkora diadal, mint a marnei. Az egész Erdély föllázad, ki ne kívánna a magyar köztársaság polgára lenni. Hisz ez a köztársaság senkinek se bántja se nyelvét, se szokását. Damjanich Zoltán egy tizennégynapos hadjárat vércsatakjával tér vissza Budapestre. De ideje is, mert a csehek ugyancsak erőszakolják Visegrádnál az átkelést. Mit csinál Zoltán? Kassához viszi a hadosztályát s most a Vág völgye felé tör át, innét kerül a csehek hátába. Zólyom köré gabalyodik az ármádia s a cseh király: Ferenc Ferdinánd fia, kegyelemért könyörög. A vitéz szerbeknek Zoltán tábornok baráti kezet nyújt. A köztársaság mindenütt győz, a volt Monarchiából nagy államszövetség alakul, élén a magyar, de ember és ember közt nincs különbség, Zimonyban épügy vallhatod magad magyarnak, mint szerbnek, Damjanich-Hindenburgban a republikáns eszmék hőseit ünneplik.

Igy táncolt Zoltán álom és jövő felhőhegy határán: hol a Horváth Laci pesszimizmusában fölködlött Csonkaország talaján, hol a saját hősisége ködfiguráin. Magyarországra többen haraptak s mélyebb karéjt, mint Zoltán elgondolta, az északkeleti felvidék például, ahonét oly nagyszerűen át lehetett karolni csehet és oláht, semmiféle magyar hadseregnek sem lesz kiinduló bázisa s a magyar köztársaság sem úgy alakult meg, hogy a szerb és cseh Principek elejtsék előtte pisztolyukat s mellé álljanak. Nem, ezek a Principek a világerő sem nyomná a fejükbe a Damjanich-sapkát s magunknak sem volna tanácsos a fejünkbe nyomni: mégis volt valami prófétai a Boda Zoltán négy évvel előrevetített irredentájában. Ki tudja, ha négyszáz évvel korábban él s egy férfi neuraszténiája helyett egy nő hisztériáját táplálja ez a prófétai hév, talán ő vezetí VII. Károlyt Orleansból Rheimsbe, mint ama lorraini pásztorleány.

E korban azonban, amikor már az Az Est tudósítója is a tudományal azonosítja a háborút, Zoltán is rendszeres iparkodott lenni. Egy besorozott nyolcadikostól, aki most tette le a tüzértiszti vizsgát, nagyszerű könyvet vásárolt, melyben az ágyúk szerkezete, fajaik s hordozhatóságuk taglaltatott s egy másikat, amely a Manlicherről és gép-

fegyverről szólt. Félróf hazai kolbászt fizetett értük, s ez bizonyosan több volt, mint amennyit az önkéntes káplár remélt, de Zoltán legalább nyugodtan dülhetett párnáira: ő nem henye álmodozó, ahogy, ő az új Mazuri-csatára készül. S mert belátta, hogy a gyermek-hadosztályt egy szalmaszál is kibillentheti perdöntő hátbavonulásából, eltökélte, hogyha török-szakad, egy különös aknavetőt szerkeszt, amelyből csak kilövik a golyót, mint tengeralattjáróból a torpedót s az egyszerre robbant föl egész lövészárkokat. Zoltán alapos akart lenni; a karácsonyi disznósajtját is rászánta s újabb könyvet kerített, amelynek szerves vegytan volt a neve s a robbanóanyagok képletét is megtalálta benne. Aztán a Kozák Lala fizikájának is neki állt, tíz részben akarta átvenni pont tíz nap alatt. Közben azonban kitört a szénvakáció s Zoltán jegy és pénz nélkül a dermedt vonatok tetején vánszorgott haza, vegytan és fizika nélkül, mert a vegytan és fizika csak önmaga tudományos lelkiismeretének s az álmai alján lappangó lelkiismeretfurdalásnak szólt. Mert a nitroglicerin képlete s a ferdén elhajított testek pályája mögött különös piramis alatti beszédek, parlamenti diadalbeszámolók, harc hevében elejtett velős tömondatok lobogtak mint sűrű, fehér üveg mögött a láng.

Boda pap ki-kilesett a fiára, mit lóstat ez télvíz idején a Gulyásék szűrűje partján, ahol hajdan a napraforgók álltak.

— Elrondítja a cipőjét — mondta Bodáné, aki a fia egészségét féltette, de csak a séták gazdasági hátrányait merte kifogásolni.

De Bodában szikrát vetett a régi kova. Nem mindennapi gyerek ez, aki hóban, fagyban, zuzmarában is így jár föl-le, mintha narancsfák alatt sétálna. Van ebben tartalom, ha a tanárai nem is veszik észre.

— Hagyd el — mondta a feleségének és sajnálta, hogy nincs itt János, akivel megbeszélje a dolgot.

János is mindig a nagy embert vakargatta volna elő Zoltánkából, de szegény most befagyott a jóslataival együtt, vagy Szibériában vagy a földben hallgatja a fagy konok koppanásait. Még január elején elfogták, Uzsok és Dukla közt, Horváth Laci apjával együtt, mert egy ezredben szolgáltak.

Mindenütt baj és baj. Az anya szemei, ha lehet, még távolabbra néznek, mint régen. Ferit még október elején kivitték a Szánhoz, ott ragadt Przemyslben. Hadnagy már, több kitüntetése van, mint amennyi a mellén elfér. Ki hallotta, hogy egy adóügyi jegyző így agyondekorálja magát. S Przemyslben lovat esznek az emberek s a faluban egyre több a fekete kendő.

A napokban Kőkönyei Gyurka asszony néne szaladt át a tisztelendő úrhoz egy vörös papírral. Ez a Rozi voltaképp kicsiny játékasszonyka volt, de az ember csak a kendő alól kihúzott haja fénytelen, bánatos szökeségét, meg az őszi ég színű szemét vette észre. Úgy küldte maga elé ez a filigrán asszony a haját meg a szemét, mintha a játékos mozdulataiból kihuncutkodó humor ellen tiltakozna velük. Az ura nagy

felújtfejű, hegyesbajszú férfi volt: az első nap elvitték s most ez az írás jött a tábori lap helyett. Dehogy merete fölbontani. Karjára kapta a gyereket (alig nyolc hónaposka) s szaladt a tisztelendő úrhoz, azzal is megtoldta a visszahúzó reménység másodperceit.

— Olvassa el már tisztelendő úr — hadarta szokatlan s gyanús bőbeszédűséggel. — Majd leszakad a belső részem. Ezt a kis árvámat is magammal hoztam, nincs, akire ráhagyhatnám. Ne ríj te — csitítgatta a gyermeket s reszkető ujját odanyomta a kapálózó kacsónak, addig se kell a tisztelendő úr arcát figyelnie.

A tisztelendő úr feltöri a levelet, nézi és mit mondjon. A gyereket nézi s csendesen megszólal:

— Jól mondja, Hamarné, a kis árváját.

A Rozi őszi-ég szeme nagy árnyékot vetett az árva szó mögé. Aztán mintha nagy sűrű erdő lódulna meg ebben a szemben, megsötétül és megvilágosul; a tekintete mint felvetett kar fennakad. Szegény Rozi egyre kisebb lesz, a földseprő szoknya alatt összemennek a lábai, ott guzsgul a gáderfal tövében, a feje a párkányhoz verődik. Csak a karja nem ájult el, az tartja a kisfiút, nem is tartja, nyujtja, mintha távol akarná tartani a szívében fölnyílt sötétségtől.

Zoltán látta ezt a jelenetet, ő cipelte be az asszonykát a szobába, s most először ért hozzá igaz jelentőségében a háború. Hogy haragudott erre a háborúra. Mennyien pusztulnak el s hiába. A végén csak Gyula marad meg, aki a kádernál lóg és literszámra issza a feketekávé. Zoltán egy napig odabenn maradt, a Tolnai Világlapja karácsonyi kiadványát olvasta. Mennyi diadal, Istenem s az oroszok a Kárpátokat fessegetik, még eltolják, annyian vannak. De másnap reggelre hó esett, a hó megfagyott, a világot süvegucukorból csinálta újra az Isten, lehetetlen volt ott benn maradni.

Nekilódult a határnak s a havon elcsúszott napsugarak bele-belecsíptek az idestova mozgó értelmetlen nagy árnyékába. Az egynapi álomabstinencia minden tudományos mimeskedést félrenyomott. Zoltán végigszónokolta az erdélyi hadjáratot, keblére ölelte felszabadított testvéreinket, odautazott, visszautazott, itt és ott beszélt, az emberek őrjöngtek, de ő elhárította a diktátori címet, nem, ő még elnök sem lesz, mint egyszerű polgár hal meg egy dunántúli udvarházban.

Csakhogy a királyhágói győző nagyon fiatal volt ahhoz, hogy egy dunántúli udvarházban jobblétre szenderüljön. Este édes zsibbadtrafáradtan húzódott be a tűzhely mellé. Az agya belekábult az elképzelés sok óras megfeszítésébe. A tűzhelyből szokatlan langyos melegség buzgott át belé, de a kiállt álmok lanyhult izgalma tovább ingerelte, új és új, s egyre szétfolyóbb jelenettöredékeket állított maga elé. Korán lefeküdt s a nagy téli dunna tovább olvasztotta a szívére fagyott jeget. Langyos öblögető patakok szaladtak szét benne, s agya bágyadtan kóválygatta látomásait. Lankadt volt, de messzibb az elalvástól, mint valaha. Míg máskor bölcs beosztással keverte a harcos és győzelmi

jeleneteket, most csak az ünneplés mozzanatait imbolygatta, mint római hadvezér hasisos alma a triumfáló menet ujjongó mozgalmasságát. Zoltán még sosem járt Budapesten, de a látott fényképekből annál szebb Budapestet hordott össze. S ez a Budapest adta őt kézből-kézbe. Hogy kapkodták s a dunna melegen tartotta boldogságát.

Egyszerre: mi volt ez? Fakószőke fűrt s két őszi-éj szem borult fölé: ó, megint egy rajongója. Zoltán felült s elhessentette ezt a képet. Nagyon is profán volt a ma özvegyé sujtott asszonyt iderántani, le ebbe az álomlabirintusba, amely ezen az estén oly különös gyönyörteli. Egy beszélgetést iparkodott összeállítani, amely az elnök s a hadvezér közt folyt le, de nem sikerült. Hol az elnök hebegésin ütött át a két őszevi szem, hol az ő beszédébe hullottak bele a bágyadt és eloldott fűrtök.

Hogy elhessentse ezt a képet, valami más gyönyörtelire akart gondolni s egyszerre, mint kacagató fájás, úgy lepte meg Hubay tanár úr legkisebb lánya: Ilonka, aki alig tizenöt éves. Ládon, a falhoz lapulva, hányszor surrant el a kis, csupaidom teremés mellett, aki minden porcikájában egy külön-nőt hordozott, külön kelletéssel. Rápislantott s eltette magának a hónaljig domborodó kis melleit, amelyek mögül hegyes, kottatartós tekercs meredt elő: a feszes mell s feszes kar közé szorult tekercs. Zoltánnak elég volt egy összesodrott rajzpapírt látnia, hogy öntudatlan is megzavarodjék. Úgy maradt ez a lány a szíve fenekén, mint halvány zavar, amelyet nem mert megkotorni. Most, hogy Rozit sértő ígézetét elűzze, váratlan találékonysággal őt cibálta föl mint lappangó, erősebb ingert. Most látta csak, mennyire ismerte az erőt, amely e zavarban elreteszelte magát. Az akarát egy pillanatnyi elernyedése s Ilonka rárohant, mint édes fenevad, aki gyönyört harap az ember tagjaiba. Látta őt, amint az arca gödreit ráemeli: nem, ez az Ilonka egyáltalán nem tisztelte a Vezért, sőt volt valami arcátlan a szeme vágásában, amit Zoltán nem értett s mégis értett, mert hisz ezt az élt ő köszörülte a tekintetébe. Ilonka tudniillik bamba kis gombóc volt, aki kétségbeejtette a szüleit s a zongoratanárnőjét. S ahogy a soha nem látott szemét így kifente, fölkerekedett benne az alkotókedv itt is, ott is, hozzáadott a lányhoz, fölfokozta az ingerlékenységét, metsző korbács volt ez az Ilonka, aki a hús legmélyére vág. S a győztes vezér kutyaalázattal esett a korbács alá: üss, üss.

Zoltán ezen az éjtszakán soká aludt el s verejtékesen ébredt. Megdöbönt a saját testétől, mintha erős fűszerben fürdött volna s bedagadt szeme könnyezve került a világosságot. Mohón locsolta magára a vizet s megfogadta: soha többé. Nem, nem: egész összegyúrte az éjtszaka, maradjunk csak a hadjáratoknál és sajnálta, hogy az ágyúskönyvét Ládon feledte.

De mint feldobott kőben a nehézkedés, újra fölébredt benne az előző éjtszaka meglepetése. A marcangoló párduccá ínasodott Ilonka visszajárt és megkínózta a vezért. Zoltán gyorsítva pergette az éposz

csatajeleneteit, csakhogy lassú filmként élvezhesse az idillumokat. Bizonytalan idillek voltak ezek: szemérmesek s mégis túlságosak. Zoltán egy pillanatra sem fedezte fel magában a körözött képek mozdulatait, csak burjánzott, lombosodott benne a gyöngédség, bálványozás és átadás vihara. Ha lefesthette volna, amit látott! Egy Watteau zaklatott gyöngédsége, s egy Corregio arcátlanul-ártatlan érzékisége kavargott a Bodáék csikos dunnája fölött. Amikor visszatért Ládra, úgy ütődött Ilonkába, mint zavaró idegenbe. Szánalmas Ilonka volt ez. Zoltán a legszívesebben kiradirozta volna a világból, hogy ne lábatlan-kodjék az ő Citheréje előtt. S amikor Ilonka tovább is hordta a tekeréseit, sőt egyszer Zoltánra is rákacagott savó szemével, Zoltán detronizálta őt s a szőke párdúc erdélyi gróflány lett, aki kincseit áldozta Zoltán erdélyi hadjárataért.

De ki foghatja be egy ifjú hadvezér szemét más nők szépségei előtt? A kisváros főterén a zászlóalj tisztjei korán lánysorba cseperedett gyermekekkel korzóztak. A női szépség mohón tolakodott a halállal vitatkozó férfiak mellé, akiket a hátukon hordott koporsó bőkezűvé s vállalkozóvá tett. Zoltán hol a járásbírótság előtt fogott el egy hosszú, barna arcocskát, bepárásodott szemekkel, amelyek úgy forogtak saját gözkörükben, mint a frissen készült csillag, hol esti mellékutcák sarkán libbent tova egy lakkfélcipőből kihajtó, áttörtharisnyás asszonyláb. Zoltán eltette ezeket a futó benyomásokat s annál inkább eltette, minél futóbbak voltak. Nap-naputáni ismerőseit kímélte, azokat nagyon is sok részlettel látta, a valóság bordái kibökték az álomhús izgatott rózsaszínjét, míg ezek a futó, alig rögződő csodák egy pillanat alatt továbbpárolódtak, s mint cukor a szirupban, feloldódtak egy édesebb látomásban. Az internátus nyitott ablakán át a sédentüli vetések hullámozták tova illatnak alig nevezhető frissességüket s mintha a hold föl kavarta hullámozásukból új hullámozás indult volna ki, mint villanyáramból a röntgen-sugarak. S Zoltán párnái elvesztették anyagiságukat, az álmodás nagy átlényegülése patyolat női testté fújta őket. Sok volt ez a durva és kemény párnáktól, úgy elfinomultak, mint a tojásfehérje, amikor habbá verik.

A fiúk előtt persze nem rejtőzködhetett el Zoltán édes titka.

— Hát ezzel a Zoltán fiúval mi lesz? — kérdezte egyszer Kozák Lala. — Ennyi időskoromban úgy bántam a lánnyal, mint pásztor a furulyával.

— Elég lány ő magának — mondta Ács Feri s nagy sárga fogai annyi gúnnyal villantak meg, hogy az ember csak néz, hogy tud két előre álló lapátfog érintés nélkül ennyire harapni.

De Zoltán nem értette el a célzást. Ha tudta volna, hogy a Jóska bűnére céloz! A gyönyör anyagi fele elsikkadt a szellem nagy zaklatottságában. Ekkoriban olvasta Balsac Szamárbőrét. «Képzletbeli szerályomban enyéme a föld legszebb hölgyei», dicsekszik itt mindjárt a regény elején egy külön antikvárus, aki a dolgok édes elképzésével

pótolta fájdalmas bírásukat. Zoltán nem egészen értette az öreg magyarázatát, de úgy érezte, ő is ezt a titkot találta meg. Épen mert borzadt a szerelem anyagi felétől, boldogítón nagyszerűnek tűnt fel ez a titok, amely egyedül az övé, vagy legföljebb néhány kivételes emberé. Ez a titok a szerelmet földi nyelvre lefordíthatatlan elragadtatás jellegében őrizte meg. Azt hitte, egy újfajta szerelmet fedezett fel, különbözött mindattól, amit a százezeréves emberiség élt s Zoltán még abban a korban volt, amikor az ember büszke, ha a százezeréves emberiségtől különbözhetik. Elfogadta Ács Feri mondását: «ő elég lány magának» s ez a mondás is új sánc volt, amely a Kozák Laláktól elkerítette.

Közben gondosan óvta az álmait fedő színlelés burkokat. Önmaga előtt is tagadta, hogy ez a gyönyörteli vergődés élete magva; szenvedély, amelyet csak fokoz, hogy az ember a nap végén jut hozzá. Nem, ő valóban hadvezér lesz. S nehogy ostoba ábrándozónak kelljen tartania magát, fölugrott tespedéséből és rögtön, minél előbb nekiállt tervei gyakorlati előkészítésének. Valaki persze ott ólálkodott a tudata alján s rászamarfülezett a jövődöbéli Napoleonra: Te hadvezér? Hisz egy tornászcsapat szétszalad mellőled, mint héjja elől a csibék... Annál inkább edzi magát! Kereste a hadvezérség Demosthenes-kavicsait. Milyen szívesen versenyt szavalt volna a tengerrel, de a napoleonságnak bizonyára más az iskolája. S hogy egyszersmindenkorra elvágja a visszavonulás útját, a fiúknak, sőt az apjának is bejelentette, hogy katona lesz s belép a Ludovikába. Az apja a tenyerét mutatta, de Ács Feri hanyatvágódott az ágy szélén, ahol a hazai disznósajtot szeletelte, a lábait az égnek rugasztotta s hasát fogta nevéttében.

— Ember megölsz — szuszogta a disznósajt mellől s fokhagymaszagot öklendezett s hatalmas állcsontokkal szegett szája barlangjából.

Zoltán összehúzta a szemét e gúnykitörés előtt s azt mondta:

— Elvállik.

Kozák Lala fejében is szöget ütött Feri bolondériája, s mosdásánál nagyot csapott Zoltán elálló lapockájára.

— Ezekkel a szárnyakkal akarsz katona lenni? Majd az angyalok seregében, öcsém — s két bokszöklével jobbról és balról is megcsapkodta a tulajdon szőrös mellkasát.

Zoltán azonban most olvasta Napoleon élettörténetét s bízott a cingár emberek jócsillagában.

Már egy éve élte ezt a hármas életet: a legkülsőt a logaritmusok és aoristosok őrei felé, a középsőt önmaga lelkiismerete elszibbasztására s e kettő mögött az igazit, amely egyre inkább egy hárem-úr korbálkarba sétájává vált. Már a hatodikát járta, amikor váratlanul minden véget ért s Mars és Vénus egybeöltött labirintusa époly hirtelen dőlt be, mint valamikor a Zölddisznóé.

Náthát szitáló novemberi idő járt s Zoltán torkában akkorára dagadtak a mandulák, mint egy-egy dió. Az internátus orvosa vizes kendőt tekertetett a nyakába s ágyba nyomta, ott feküdt lázasan,

párás szemében összefolyt bútorokkal. Egyszerre odacsúszik a tekintete a Feri ágya alá. Ott a vasfüles ládán egy kihajtott könyv hevert, anyagul becsapva. Zoltánba visszavillant az előző éjtszakai epizód. Arra ébredt, hogy Feri gyertyafénynél olvas. Őt félálmában is meglepte, hogy Feri olvas, hisz szívósan üldözött minden darabka nyomtatott papírt. De elaludt s reggelre kiment az eset az eszéből. Reggel hallotta, hogy Hubay az éjjel «inspicirungot» tartott. Az a könyv akkor repülhetett az ágy alá. Fölkelt és kikotorta a sárga könyvet, amely rég állhatott a könyvkereskedő kirakatában, mert a keresztkötés helyén a fedél eredeti színe egész valószínűtlenül ugrott ki a sárgásszürke papirosból. «Önmegóvás», ez állt a címlapon. A mult század végén fordították németből; orvostudománnyal fűszerezett rémregény, egy erkölcsalcás szörnyeteg írhatta, akinek Dante elfelejtett külön bugyrot csinálni.

Zoltán húzódozva emelte föl ezt a tudományoskodó ponyvát. Úgy lapozott benne, mint a mocsosságok bibliájában, ehhez neki úgy sem lehet köze. De egyszerre csak odatapadt az állotszagú könyvhöz. Bolondház, kényszerzubbony fenyegetése vicsorgott ki a türelmes betűk rácsa mögül.

Hát a két dolog ugyanaz? ! Ugyanazt csinálta, amit Jóska ! S képzelettel csinálni talán még gyógyíthatatlanabb. Örökre elrongálta az idegeit, a betegség lakóháza lett ifjú teste s a tetemét birtokukba vevő férgek bilingérezői lesznek csak a rothadás szüretjének ! Nem halt meg Jóska is? S nem a Jóska bűne nehezedik rá?

A könyv megjósolta : nem fog tudni szabadulni. De nem : ez nem igaz ! Ő máris szakított. Föllállt az összegyűrt ágyról s az ablakhoz lépett. Odalenn most tódultak be a bennlakók az udvarra. Lökdősdő karok, egymás elé gáncsaskodó lábak, saslengés : s neki örökre vége. Hát lehet, hogy ilyen ostobán, visszahozhatatlanul eljátszott mindent? A régi Szent György szilaj lova megint föllágaskodott Nem, ez a sárkány nem győzi le őt. Ha tönkretette magát, hát tönkre megy. De hogy ő ne szabadulhasson valamitől, amit akar? Nem !

Zoltán homloka hiába forrt föl, nem hajtotta többé vissza az álmok csurgója alá. Most ez volt a juhászlegénység : még az árnyát is elhessenteni a Jóska bűnének. Nemcsak a hurik párologtak el, de Damjanich-Hindenburg is meghalt s a Rozsály alól kimosolygó Nagybánya hiába várta hőstét, a gyermekhadsereg nem úzte el románjait. Zoltán idegen lett a tulajdon testében. Nem mert önmagához érni, hisz ez az érintés is bűn lehet. A könyveihez menekült s az internátus lekszikonából böngészte a természettudomány és történelem elszigetelt, árva tényeit. Amíg a Jóska bűnében «fetrengett», egészséges volt s élénk-színű. Most megsápadt, a bőre elpetyhüdt, s szeméi alá apró zsákok pötyyedtek. Szokatlan és kínos dolgokat észlelt magán s álmait újra s még fokozottabb mértékben burjánzották el az elnyomott vízió vad-hajtásai. Reszketve ébredt s álmaiból halálos ítéletet olvasott. Már

csak az akarat diadaláért harcolt. Megkurtította az éjtszakát, lámpaoltáskor fölült az ágyán s a napközben olvasott újságcikkeket próbálta helyreállítani, félig megtanult verseket egészítgetett ki. A szemhéjai közé csirizt csöppentett a fáradság, de ő gyufaszállal peckelte szét őket. Szemből átütött a templom toronyórája, hallotta az éjjeli őr kiáltását, még legalább egy órát kell fenn lennem, mondta s kiült az ágya szélére, mert ülve elaludt volna. S mikor azt hitte, hogy fadarabbá gyötörte magát, újra rárohantak az álmok, s reggel új kétségbeesés keserősége futott szét a szájában s új, még gyötrelmesebb erőfeszítésre hajszolta az akaratát. Nincs segítség, a teste csakugyan megromlott. De legalább szívós harcban akart a halálba hátrálni.

— Ha én tudtam volna — morogta az Ács Feri horkolásával alámosott csendbe. Olyan volt ez a horkolás, mint bűvő patak morgása s a két kisdíák pihegésiben mintha beléhajló nyírfák sóhajtoztak volna. Mindenkié az élet, csak az övé nem! Pedig ő a legjobbra törekedett. A Zölddisznóval, az apja ellenségeivel, az esperes fiával, a szerelmi szolgálattal, mindennel szemben. Ha megmondták, hogy ez a tökéletes, ő arra ment. S minden fonákra fordult, maga se tudta, hol hibázott s íme odajutott, ahova Jóska, aki mindenben a könnyebbet kereste. Melle megcsavarodott, mint nagy, titkos kéz facsarta rongy s belehara-pott a párnájába.

Milyen tehetetlen az ember a sors talpai alatt!

(Folyt. köv.)

Németh László.

AZ ÉLET.

*Legyen az olyan, mint az óra,
mely vígan, egy ütemre jár,
nem halkul, lassan nem halódik...
Lejárt... megáll!*

*Legyen az olyan, mint a búza,
mikor kalásza szinarany,
egy csillanás, egy villanás
s lefekszik hangtalan!*

*Legyen olyan, mint a rakéta,
mely felível az égre,
tarka, tüzes rózsákba nyllik,
lehull... és vége!*

*(Ne legyen olyan, amilyen
kalaplengelve jön,
s mikor mogorván elbiceg,
nem is köszön!...)*

Agyagfalvi Hegyi István.